

Over het sjirpen van kiekendieven

Dick Woets

In 1989 publiceerde R. Harold een artikel over wat hij noemt de ‘squealing call’ die hij van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* hoorde op een slaappleats in Cambridgeshire (GB). Vanuit een schuilhut observeerde hij daar van januari 1985 tot februari 1987 de vogels die op hun gemeenschappelijke slaappleats verschenen. In die periode hoorde hij het geluid 122 maal. In Cramp & Simmons (1980) kon hij niet de juiste omschrijving vinden en ook week het door hem verkregen sonagram af van de sonagrammen die Cramp & Simmons in hun handboek geven. Zelfs in het British National Sound Archive kon hij het geluid niet vinden. Het geval interesseerde mij.

Maar wat bedoelde hij in vredesnaam met ‘squealing call’? Het Engelse werkwoord ‘to squeal’ betekent: piepen, knarsen of krijsen. Vrouwtje en jongen van de soort maken welswaar een piepend, enigszins fluitend geluid bij het bedelen om voedsel, wat ik als teken van onderdanigheid beschouw, maar dat bedoelde Harold duidelijk niet. Ook kende hij het alarmerende kekkeren van vogels die bij het nest verontrust worden of op de slaappleats een roofvogel van een andere soort aantreffen. Dat geluid hoorde hij op de slaappleats in dezelfde periode 43 keer. De squealing call had hij dus driemaal zo vaak gehoord!

Ik ging bij mezelf te rade. Buiten het kekkeren om hoorde ik tijdens mijn circa 400 langdurige observaties op slaappleatsen van de soort alleen het geluid dat ik sjirpen noem en dat ik zou willen omschrijven als een enigszins gerekt, licht vibrerend ‘sjirrrr!’ . Mijn roofvogelvrienden Rob Bijlsma, Paul Marcus en Wim Schipper kennen dat sjirpen wél (pers. med.) en hoorden het net als ik ’s winters op de gemeenschappelijke slaappleats. Ook ken ik het van een vrouwtje Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* dat ik in Flevoland ooit per ongeluk van het nest liep. Ze had één ei en vloog er sjirpend van op. Ze moet hevig geschrokken zijn, want toen ik een paar uur later de nestomgeving vanaf de IJsselmeerdijk overzag, was ze zeer intensief bezig een nieuw nest te bouwen! Bedoelde Harold dát geluid misschien?

Op grond van zijn omschrijving en het sonagram kwam ik tot de conclusie dat de squealing call een vrij korte roep is die uit negen units of eenheden bestaat en tot op circa 200 meter hoorbaar is. Het geluid stijgt en daalt in toonhoogte, maar vertoont geen regelmatig patroon. Harold associeert de roep met antagonistisch gedrag. Het wordt vooral ten gehore gebracht binnen intraspecifieke conflicten (in 96.2% van de gevallen). Bovendien zijn er bijna uitsluitend jonge vogels bij betrokken, die bijvoorbeeld een al zittende vogel (een adult mannetje of een ander jong) opstoten of proberen dat te doen (in 94.4% van de intraspecifieke gevallen, de ‘prerook’ meegerekend). Toen begreep ik het: wat Harold de squealing call noemt, dat noem ik sjirpen. Het komt in exact dezelfde situaties voor. Alleen vind ik de door Harold gekozen term

geen succes; dat sjirpen is geen piepen, laat staan krijsen! Uit een geluidsoptname destilleerde Harold de geluidstypering ‘srieë’, waarin ik me beter kan vinden.

De lezer zal zich afvragen waarom ik aan deze materie een artikel wijd. Dat heeft te maken met de essentie van het sjirpen. Laat ik beginnen met een analyse van de zeer uitvoerige gegevens van R. Harold. In totaal hoorde hij het geluid 122 keer. In drie gevallen betrof het een conflict tussen een Blauwe Kiekendief en een Sperwer *Accipiter nisus* en in één geval een conflict tussen meer dan twee kiekendieven. Er resteren derhalve 118 geluidsuitingen bij conflicten tussen Blauwe Kiekendieven onderling. In 16 gevallen kon niet worden vastgesteld welke van de twee vogels het geluid ten gehore bracht. Daarnaast werd de roep tweemaal gehoord nadat een ringtail (een vrouwtje of jong mannetje) bij een adult mannetje was ingevallen, waardoor de voortbrenger van het geluid niet bekend kon zijn, al noemt Harold desondanks in beide gevallen de ringtail degene die riep. In 100 gevallen werd echter met zekerheid zowel de roepende kiekendief als de niet roepende genoteerd.

Als we de interacties met tijdens de preoost zittende kiekendieven en de al op hun slaapplekjes zittende vogels samenvoegen, gaat het om de volgende sjirpende vogels, met daarbij vermeld de bij het conflict betrokken kiekendief: 20 keer roept een ringtail/jong bij een confrontatie met een adult mannetje, 73 keer roept een ringtail/jong in een confrontatie met een andere ringtail (maar geen adult vrouwtje, want die worden volgens Harold nooit opgestoten), zes keer roept een adult mannetje bij een confrontatie met een ander adult mannetje, en één keer roept een adult mannetje in een dergelijke confrontatie met een ringtail. In 93 gevallen is het volgens Harold dus de aanvallende ringtail die roept. Dit verschijnsel heb ik tijdens circa 400 observaties echter nooit geconstateerd, terwijl ik bij mistig weer eens zat weggedoken onder een hoop rietafval met een roepende ringtail die op mijn hoofd zat en door een andere ringtail werd belaagd! Ook in alle andere gevallen waarin ik er zeker van was welke van de twee bij het conflict betrokken vogels de roepende was, bleek het zonder uitzondering de aangevallen vogel te zijn!

Inderdaad noemen Cramp & Simmons (1980) de squealing call niet, evenmin als del Hoya *et al.* (1994) dat doen. Ferguson-Lees & Christie (2001) vermelden nogal ongenueanceerd een wat klaaglijk fluitend geluid dat het vrouwtje soms laat horen in de baltsfase en tijdens prooi-overdrachten, maar daarmee kan ik eerlijk gezegd niet uit de voeten. Alleen Glutz von Blotzheim *et al.* (1971) noemen het geluid waar het mijns inziens om gaat: ‘een enigszins vibrerend ‘zrrii’ van jongen die zich niet prettig voelen, overgaand in een hoog, vibrerend ‘wrie-wrie-wrie...’, zoals *volgroeide vogels zich uiten als zij ernstig bedreigd worden*’ (cursivering en vertaling zijn van mij). Daar ligt naar mijn mening de essentie van de betekenis van het sjirpen. Harold en ik hebben er uitvoerig over gecorrespondeerd, maar hij volhardde in zijn standpunt. Jammer! Mijn correspondentie met hem heb ik – als verder weinig meer ter zake doende – helaas weggegooid. Dat is eveneens jammer, en ook een beetje dom. En wat de ornithologische literatuur betreft: de Engelsen zouden Duits moeten leren!

Ten slotte wil ik nog enkele woorden wijden aan interspecifieke agressie tussen Blauwe Kiekendief en Sperwer zoals Harold die waarnam. Dat verschijnsel noemt de auteur tamelijk gewoon. Wanneer het conflict zich uitte in gezamenlijke schroefvluchten of in ander vliegvertoon, werd de squeal call niet gehoord. Wel was dat driemaal het geval bij interacties op de grond. Zo werd een adult mannetje dat tijdens de pre-roost zat te rusten, opgestoten door een Sperwer *Accipiter nisus* die hem, laag over de vegetatie vliegend, was genaderd en zelf op de grond ging zitten. De opgestoten kiekendief riep de squeal call, waarna hij op vijf meter afstand van de Sperwer ging zitten. Na circa vijf minuten vloog hij op en ging naar de slaappleats toe. Harold geeft geen interpretatie, maar het lijkt mij een duidelijk voorbeeld van een opgeschrikt mannetje dat, onaangenaam verrast, de squeal call uitte. Een vergelijkbaar geval deed zich voor toen een zittend mannetje Blauwe Kiekendief werd opgeschrikt door een mannetje Sperwer: de eerste vloog roepend op en beide vogels verdwenen in tegengestelde richtingen. In het derde en laatste geval trok een vrouwtje Blauwe Kiekendief dat in een eik ging zitten, de aandacht van een Sperwer; toen deze haar tot circa 15 meter genaderd was, vloog zij op onder het uiten van de squeal call. De Sperwer draaide scherp bij en vertrok. Ook deze beide laatste waarnemingen kan ik alleen maar bevredigend interpreteren door de squeal call als uiting van schrik en angst te beschouwen. In geen van de drie gevallen was er sprake van een aanval door een kiekendief.

Jonge man Blauwe Kiekendief met volle krop op weg naar de slaappleats, Schouterzijl, 23 november 2013 (Foto: Dick Woets). Let op de grijsblauwe iris. *Juvenile male Hen Harrier with full crop heading for the roost, Schouterzijl, 23 November 2013.*

Kortom, ik onderschrijf volledig de door R. Harold vermelde visie dat het sjirpen ofwel de squealing call rechtstreeks samenhangt met antagonistisch gedrag. We ver-

schillen alleen volstrekt van mening over de vraag wie deze roep uit: de aanvaller of de vogel die lastig gevallen wordt. Mijns inziens moet Harold een interpretatiefout hebben gemaakt bij het toeschrijven van de roep aan de agressor. Maar als ik het bij het verkeerde eind heb, heeft Harold een opmerkelijk nieuw fenomeen ontdekt: *niet* de squealing call, maar het feit dat binnen intraspecifieke conflicten de agressor roept en niet de aangevallene. Daarmee vallen dan alle opvattingen over geluidsuitingen van kiekendieven bij intraspecifieke conflicten in duigen. Ook komt de visie op de zin van het gemeenschappelijk overnachten op de tocht te staan. Wie levert commentaar? Ik houd me van harte aanbevelen!

Met dank aan Rob Bijlsma, Paul Marcus en Wim Schipper voor hun reacties, waaruit blijkt dat ook zij het geluid alleen kennen van een vogel die onaangenaam wordt verast of opgeschrikt, en aan beide eerstgenoemden en tevens aan Herman Wilms voor het commentaar dat zij op dit artikel gaven.

Summary

Woets D. 2017. About the chirping call of harriers. De Takkeling 25: 67-70.

In a paper by R. Harold, an analysis and interpretation is given of the squeeling call of harriers at the roost. It was heard frequently, i.e. 122x between January 1985 and February 1987. In 96% of the cases it was heard during intraspecific antagonistic conflicts on the roost, mostly concerning juvenile Hen Harriers *Circus cyaneus*. In three cases, a Sparrowhawk *Accipiter nisus* was involved. The present author observed roosting Hen Harriers some 400 times in The Netherlands in the past decades. He also often heard the squeeling call, although the call would be described better as chirping rather than squeeling. In contrast to Harold, who identified the call as the aggressor's, the present author only heard the call from the bird that was 'threatened' by the antagonist.

Literatuur

- Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds) 1980. The Birds of the Western Palearctic, Vol. 2. Oxford University Press, Oxford.
- Ferguson-Lees J. & Christie D.A. 2001. Raptors of the World. Christopher Helm, London.
- Glutz von Blotzheim U.N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 4. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Harold R. 1989. Squeal call of the Hen Harrier at winter roost. *British Birds* 82: 93-96.
- Hoyo J. del, Elliott A. & Sargatal J. (eds) Handbook of the Birds of the World, Vol. 2. Lynx Edicions, Barcelona.
- Woets D. (in prep.) Leven met kiekendieven.

Adres: Woldweg 5, 8337 KN De Pol, dickwoets@hetnet.nl